

СЕКЦІЯ 3
Роль і потенціал вітчизняного підприємництва у розвитку
економічно стійкої держави

УДК 338.439

Артеменко Людмила
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна
Liudmyla Artemenko
PhD (Economics), Associate Professor
Associate Professor of the Economics and Finance Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

**INTERNATIONAL EXPERIENCE ON GOVERNMENT REGULATION TO ENSURE
FOOD SAFETY**

Україна позиціонується як гарант продовольчої безпеки, входить до складу топ-країн світу завдяки традиційно вагомому експортному потенціалу зернових та олійних культур, у 2021 році її внесок до світового продовольчого ринку був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн. осіб [1], продукція постачалася в понад 180 країн, де питома частка країн ЄС становила майже 30 %. На думку Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріша, війна в Україні загрожує голодом для 20 % населення планети. В нашій державі поява такої проблеми обумовлена падінням ВВП, скороченням посівних площ, руйнуванням логістичних зв'язків, блокуванням вантажів в Чорноморських портах, пограбуванням загарбниками частини резервного фонду та с/г техніки. Враховуючи наявну ситуацію, актуалізуються дослідження зарубіжного досвіду в частині формування та реалізації стратегії продовольчої безпеки на рівні держави, яка має стати стрижнем аграрної політики України для усунення серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці.

Міжнародні напрацювання засвідчують дієві лідерські позиції саме держави у забезпеченні достатнього рівня продовольства. Успішність аграрного підприємництва зумовлена комплексним підходом до його розвитку, що відображено у державних стратегіях і програмах. Такі цільові програми включають організаційно-правовий та економічний механізми та передбачають наявність арсеналу методів і важелів впливу на суб'єкти господарювання.

Американська та Європейська практика з метою підтримки доходності виробників продовольчої продукції спирається, в першу чергу, на продуктові програми. Їх основу становить тріада потужних регуляторів:

- 1) прями платежі (спрямовані на підвищення величини доходів незалежно від ринкової кон'юнктури);
- 2) антициклічні платежі (в сезонний період, коли ринкові ціни складаються не на користь товаровиробників);
- 3) позики допомоги (отримуються від уряду під фактичну або потенційну заставу виробленої продукції, скеровані на зниження ризику втрати доходу).

Кожна програма має певні законодавчі обмеження. Так у США, надходження від прямих платежів не можуть перевищувати 40 тис. дол. на рік, а межа щодо антициклічних

платежів встановлена в розмірі 65 тис. дол. [2]. Загалом на державному рівні діє понад 10 міжгалузевих цільових програм, серед яких: соціальний розвиток сільських територій, маркетинг, продовольча допомога населенню, при цьому 80 % встановлених коштів розподіляється через Міністерство сільського господарства, решта – через місцеві органи влади.

В ЄС прямі платежі в дохід виробника прив'язані до різноманітних базових показників, а саме: посівних площ, врожайності, поголів'я тварин, обсягів виробництва. Учасники програм дотримуються норм та стандартів ведення господарства. Більш потужні виробники (обсяги товарообігу понад 100 тис. євро) зобов'язані співпрацювати з системою консультування [3].

В Україні склалася парадоксальна ситуація: по-перше, відсутні уніфіковані підходи щодо отримання певних видів державної допомоги як до груп сільськогосподарської продукції, так і виробників; по-друге, внаслідок ефективної лобістської політики в органах державної влади, продуктові програми та певні преференції діють в секторах сільського господарства, що мають високу прибутковість (виращування зернових культур), що, в кінцевому результаті, призводить до ще більшої концентрації капіталу крупних виробників.

Систематизуємо основні стратегічні параметри деяких країн світу у сфері державного забезпечення продовольчої безпеки (табл.1)

Таблиця 1

Інструменти державної підтримки продовольчого забезпечення у країнах світу

Країни	Підтримка розвитку аграрного сектору	Регулювання забезпечення якості продукції
Японія	1. Структурні програми розвитку АПК. 2. Програма надання субсидій виробникам. 3. Програма фінансування проектів із використанням новітніх технологій у тваринництві. 3. Заходи, скеровані на інтенсифікацію виробництва і підвищення КС продукції.	1. Законодавче регулювання застосування комплексу заходів із безпеки і контролю якості продукції.
Країни ЄС	1. наявність середньострокової (на 5-7 років) стратегії розвитку сільського господарства. 2. Стимулювання зниження витрат на виробництво (за основу беруться базові показники). 3. Страхування доходів фермерів та компенсація державою страхових платежів. 4. Субсидіювання та пільгове оподаткування: на придбання добрив, кормів	1. Система державних стандартів якості і безпеки продукції. 2. Моніторинг і контроль. 3. Обмеження заходів щодо виготовлення нездорових продуктів харчування (посилення екологічної спрямованості).
США	1. Субсидування урядових програм підтримки розвитку окремих галузей аграрного сектора. 2. Кредитування виробників під заставу аграрної продукції шляхом надання компенсаційних виплат. 3. Стимулювання експорту шляхом надання експортної компенсаційної надбавки фермерам.	1. Контроль імпортованих продуктів харчування. 2. Фінансування лабораторій, державних програм у сфері безпеки харчових продуктів. 3. Підготовка кадрів для контролю якості продовольства.

Джерело: систематизовано автором на основі [4; 5]

За результатами даних таблиці 1 можна зробити висновок, що розвинуті країни мають цілеспрямовану високоефективну стратегію для успішного розвитку аграрного підприємництва та відповідний комплекс державних регуляторів та інструментів щодо гарантування продовольчої безпеки. В руслі агропродовольчої політики пріоритетними принципами є:

- 1) система гарантій якості продовольства, зміцнення потенціалу лабораторій та реалізацію програм, що забезпечують безпеку харчових продуктів, ветеринарний та фіто-санітарний контроль. У США здійснюється жорсткий нагляд за продуктами харчування, що імпортуються (15% продуктів харчування) [6]. В Європейських

- країнах на законодавчому рівні розроблені скоординовані заходи безпеки харчових продуктів на всіх етапах виробництва, переробки і транспортування.
- 2) розвиток сільських територій, її інфраструктури, що сприяє підвищенню престижності праці аграріїв та проживання в сільській місцевості, посиленню диверсифікації сільської економіки;
 - 3) гармонізація екосистем внаслідок негативних наслідків зміни клімату (витрати з підтримки родючості ґрунтів, контроль за землекористуванням).

Цікавим є досвід Японії, яка приділяє велику увагу регулюванню співвідношення рівня самозабезпеченості та імпорту, при цьому частка сільського господарства становить лише 2% ВВП, проте забезпечує близько 40% потреб населення у продовольстві. В країні функціонує жорстка система з ліцензуванням та кількісним обмеженням імпорту, вільно імпортуються тільки олійні культури. Аналогічна ситуація склалася і в країнах ЄС, де сільське господарство генерує приблизно 1,2 % ВВП, але на реалізацію заходів аграрної політики щорічно використовується 40,0% від загальної суми бюджету ЄС. Найбільша частина коштів (3/4) спрямовується на компенсаційні виплати фермерам з метою збільшення їх доходів та стабілізації рівня цін [7, с. 38].

Пріоритетну роль у системі державного регулювання продовольчого забезпечення в зарубіжних країнах відіграє регулювання рівня цін виробників для обмеження діапазону їх коливань шляхом державних компенсаційних виплат. Одночасно, з цією метою, уряд скуповує або продає аграрну продукцію залежно від ситуації. Для міцного захисту вітчизняного ринку широко розповсюджений протекціоністський механізм шляхом митних тарифів та квот.

Отже, можна констатувати, що світове співтовариство застосовує наступні економічні інструменти виробництва і розподілу продовольства: субсидії, ціни, кредити і дотації. Це свідчить про достатньо злагоджений комплекс державних важелів впливу, які здатні стимулювати аграріїв, забезпечити контроль над цінами, встановити відповідні вимоги до безпеки та якості харчових продуктів з метою підтримки виробників та захисту прав споживачів.

На жаль, життєдіяльність країни в умовах війни порушила правила функціонування світового продовольчого ринку та унеможливила використання зазначених заходів, а потребує швидкого реагування органів державної влади та прийняття ефективних управлінських рішень. Враховуючи ситуацію, набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» (24.03.22.), яким передбачено передачу 20 тис. га земель комунальної власності для потреб сільськогосподарського виробництва, розширюються в такому напрямі і права районних військових адміністрацій. Поряд із цим, затверджено план заходів із забезпечення продовольчої безпеки, яким передбачено: по-перше, моніторинг стану продовольчої безпеки та с/г інфраструктури; по-друге, надання держпідтримки виробникам харчових продуктів; по-третє, отримання адресної продовольчої допомоги найбільш соціально вразливим верствам населення; по - четверте, під особливим державним контролем перебуватиме регулювання продуктових цін [8].

Уряд запровадив субсидування процентної ставки за інвестиційними кредитами для проходження посівної кампанії. Аграрії зможуть отримати не більше 100 млн. грн. під ринковий відсоток або не більше 50 млн. грн. під 0% терміном до 6 місяців. На базі Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів створена Національна платформа продовольчої безпеки, яка дозволить об'єднати зусилля військових адміністрацій, виробників харчових продуктів, міжнародних організацій, торговельних мереж для стимулювання виходу із кризи української економіки та забезпечення харчовими продуктами й товарами першої необхідності.

У нинішніх національних реаліях в контексті використання зарубіжного досвіду діє проєкт «Сади перемоги» (Victory gardens). Це – овочеві, фруктові та трав'яні сади, висаджені в приватних секторах і громадських парках, які покращували моральний дух громадян та

сприяли збільшенню продовольчих запасів під час Першої та Другої світових воєн. За аналогією, для допомоги державі у здійсненні ключових реформ в економіці, був започаткований та фінансується урядом Канади проєкт SUR Ge (Support to Ukraine's Reforms for Governance), з початком війни – сконцентрував увагу на гуманітарних питаннях, а саме: забезпечення населення їжею. У тісній співпраці з ним запущена всеукраїнська ініціатива Seeds for Ukraine, мета якої – збір та постачання українським родинам насіння харчових культур зусиллями іноземних агрокомпаній, фермерських господарств та бізнесу [9].

У перспективі виникне необхідність визначати можливості України щодо підтримки сільського господарства задля зміцнення продовольчого забезпечення, концептуального осмислення ролі державного регулювання аграрного сектору в частині формування довгострокової стратегії до її реалізації. Отже, дослідивши стратегічні ініціативи розвинутих країн щодо забезпечення продовольчої безпеки, доречно рекомендувати, на нашу думку, наступні напрями:

- державна підтримка новітніх впроваджень аграрного виробництва, в тому числі екологічного аспекту до використання земель;
- полегшення умов для агробізнесу, зниження податків, активна взаємодія з іноземними інвесторами у різних формах державно-приватного партнерства;
- зменшення ПДВ на сільськогосподарську продукцію (до 7,0 %), що є потужним драйвером ефективного функціонування та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору;
- введення системи обов'язкової сертифікації продовольчої продукції, що посприє підвищенню її якості та безпечності на внутрішньому ринку;
- дотримання принципу конкурентності при наданні державної підтримки з метою забезпечення рівноправних умов господарювання для усіх суб'єктів аграрного ринку;
- державне регулювання цін із використанням механізмів закупівельних і товарних інтервенцій.

Підсумовуючи, можна зазначити, що визначальні аспекти успішного досвіду зарубіжних країн в руслі продовольчого забезпечення набувають прикладного значення. Ґрунтовні компонентні розробки, які повинні враховувати світову практику та національні особливості, будуть доречними в управлінні процесом підвищення ефективності та конкурентоспроможності товаровиробників продовольчої продукції, стануть складовою як аграрної політики держави, так і стратегії продовольчої безпеки.

Перелік використаних джерел

1. Україна годує 400 млн. людей у світі. URL: <https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/>
2. Johnson R., & Monke J. (2018, Apr 26). What Is the Farm Bill Congressional Research Service Report. Retrieved from URL: <https://fas.org/sgp/crs/misc/RS22131.pdf>
3. Common agricultural policy (2018). European Commission: Website. Retrieved from URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en
4. Rausser G., Zilberman D. The Evolution of US Agricultural Policy. Reference Module in Food Science. 2016. doi: URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100596-5.02914-0>
5. Malatinec T. EU agrarian policy legal framework as a part of the EU development practice. 2015. Food and Agriculture Organization of the United Nations: Website. URL: http://agris.fao.org/agrissearch/search.do?jsessionid=DA20E35183CFBAFB1019F588052E6817?request_locale=ru&recordID=SK2016014064
6. Олійник В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 1. С. 12–17. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12ovobzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12ovobzd.pdf)

7. Lushpaiev S.O. (2015). Poniattia prodovolchoi bezpeky za zakonodavstvom zarubizhnykh derzhav [The concept of food security under the laws of foreign countries]. Forum prava, no 3, pp. 135–142. (in Ukrainian)

8. Урядовий портал URL:<https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-iz-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeki-v-umovah-voyennogo-stanu>

9. В Україні запускають ініціативу, яка допоможе запобігти продовольчій кризі під час війни. AGRONEWS, 8 травня, 2022 URL: <https://agronews.ua/news/v-ukrayini-zapuskayut%CA%B9-initsiatyvu-yaka-dopomozhe-zapobihty-prodovol%CA%B9chiy-kryzi-pid-chas-viyny/>

УДК 338.24 (477)

Вдовичак Тетяна

викладач економічних дисциплін

Відокремлений структурний підрозділ

«Ладизинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету»

м. Ладизин, Україна

Vdovychak Tatiana

teacher of economic disciplines

Separate structural unit

«Ladyzhyn Vocational College Vinnytsia National Agrarian University»

Ladyzhyn, Ukraine

СУТНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО РОЛЬ У ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

THE ESSENCE OF ENTREPRENEURSHIP AND ITS ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE

Сьогодні для більшості людей є зрозумілим, що без цивілізованого підприємництва Україні не створити потужної економіки, не вийти на світові ринки товарів і послуг рівноправним суб'єктом міжнародного поділу праці. Ще декілька десятиліть тому людей з діловою «жилкою» вважали не порядними, тому і ставилися до них здебільшого негативно. Тим часом на Заході проблема підприємництва вже на рубежі XVII-XVIII століть розглядалася багатьма вченими як досить актуальна.

Сучасна економічна наука визначає поняття «підприємство» з точки зору двох аспектів. З одного боку, підприємство є формою економічної активності. Це передбачає орієнтацію на досягнення комерційного успіху, перспективність, інноваційний характер діяльності, незалежність та самостійність суб'єктів у прийнятті управлінських рішень. З іншого боку, підприємство необхідно розглядати як певні стиль і тип господарської поведінки, для яких характерні такі ознаки: мобільність, динамічність, творчий підхід до справи, ініціативність та підприємливість, готовність до ризику і вміння ним керувати, орієнтація на потреби споживачів [3]. Підприємство, як і будь-який інший вид діяльності, повинно мати теоретичні основи, що пояснюють його зміст.

Перші спроби систематичного теоретичного осмислення підприємництва почалися в XVII ст. Уперше поняття «підприємець» у науковий обіг ввів англійський банкір-економіст Ричард Кантільон. Він розумів підприємство як особливу економічну функцію і підкреслював елемент ризику, який завжди був властивий підприємству.

У 1797 році Бодо поєднав категорію ризику з категорією відповідальності, включивши в процес підприємництва планування, контроль, організацію і володіння підприємством.